

Nuoret aikuiset naiset elinikäisinä oppijoina

Notkeaa toimijuutta työn, perheen ja opiskelun rajapinnoilla?

Naiset osallistuvat miehiä aktiivisemmin omaehtoiseen aikuiskoulutukseen. Pari–kolmekymppisille naisille opiskelu näyttäytyy joustavana työvälineenä omannäköisen elämän muovaamisessa.

N AISTEN SUHTEELLINEN OSUUS omaehtoiseen aikuiskoulutukseen osallistujista on suuri. Erityisesti harrastustavoitteinen opiskelu houkuttelee selvästi enemmän naisia kuin miehiä: naisia on kansalaisopistojen opiskelijoista 70 prosenttia (Kumpulainen 2008, 94). Tilastokeskuksen laajan haastattelututkimuksen mukaan vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyviin opintoihin osallistuu naisista 23–25 prosenttia, mutta miehistä vain 11–12 prosenttia. Luvut ovat pysyneet lähes samoina vuosina 1980–2005 (SVT 2014a; ks. myös Silvennoinen & Lindberg 2015, 271–272).

Sukupuolijakauma muuttuu hieman, kun mukaan otetaan ammatillinen ja työhön liittyvä ai-

kuiskoulutus. **Kuviossa 1** on esitetty tutkintoon johtamattomassa koulutuksessa vuonna 2013 olleiden aikuisten sukupuolijakaumat koulutus-tyypeittäin.

Keskimäärin naisten osuus on näissäkin huomattavasti suurempi kuin miesten, mutta naisten osallistuminen korostuu erityisesti omaehtoisuuteen perustuviissa koulutuksissa (avoin yliopisto ja avoin ammattikorkeakoulu, vapaa sivistystyö, oppisopimuksena toteutettu ammatillinen lisäkoulutus). Sen sijaan työnantajan ja työvoimaviranomaisen aloitteesta tapahtuvaan koulutukseen osallistuu hieman enemmän miehiä.

Sama ilmiö näkyy Silvennoisen ja Lindbergin (2015, 279) analyysissa. Miehiä osallistuu enemmän työhön liittyvään koulutukseen yleisesti muissakin Euroopan maissa (Boeren 2011, 340). Naiset näyttäsivät siis opiskelevan Houlen (1961) kolmijakoa soveltaen myös oppimistavoitteisesti tai sosiaalisen vuorovaikutuksen takia (Prins, Toso & Schaff 2009), ilman välittömiä ammatillisia tavoitteita.

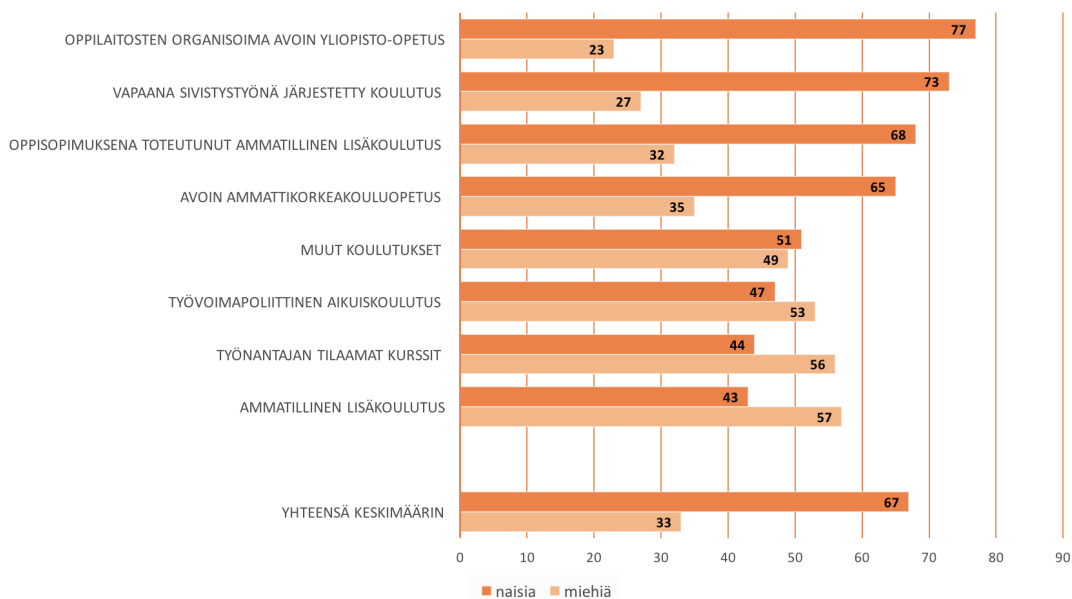
Koulutukseen osallistumista *gender*-viitekehityksessä on tutkittu pääosin kolmesta näkökulmasta. Yleisin tapa on käyttää tilastoaineistoihin pohjautuvissa analyyseissa sukupuolta yhtenä taustamuuttujana. Toinen tutkimusperinne on välillä huolissaan miesten vähäisestä osallistumisesta (esim. McGivney 1999), välillä taas naisten osallistumisen esteistä (esim. Walter 2004). Tämä artikkeli linkittyy kolmanteen, analyttisempaan tutkimusperinteeseen. Se pyrkii löytämään (sosio)kulttuurisia, rakenteellisia ja kontekstuaalisia tekijöitä, jotka säätelevät erityisesti naisten osallistumista ja koulutusuria (esim. Ecclestone, Biesta & Hughes 2010; Ojala, Palmu & Saarinen 2009; Porrás-Hernández & Salinas-Amescua 2012).

Artikkelissa tarkastellaan nuorten aikuisten naisten osallistumista koulutukseen ja suhtautumista aikuisopiskeluun. Pohjana on naisten aikuistumista ja aikuisuuden kulttuurisia kuvia käsittelevä väitöskirja (Laakkonen 2015). Analysoimme aikuisuuden merkityksiä käsittelevän haastatteluaineiston uudesta näkökulmasta hyödyntäen aikuisopiskelua, koulutuspolkua, uraa ja ammattia koskevia aineisto-otteita.

Koska aineisto on kerätty vain naisilta, ei artikkelissa luonnollisesti vertailla miesten ja naisten osallistumista koulutukseen. Sen sijaan tavoitteena on etsiä uudentyyppisiä näkökulmia naisten opiskeluun ja koulutuspolkuihin ja täydentää siten perinteisen osallistumistutkimuksen luomaa kuvaa naisten opiskelusta.

KOULUTUSVALINTOJA EPÄVARMUUDEN KESKELLÄ

Aikuisopiskelutukseen osallistumista kuvaavat teoreettiset mallit (ks. Manninen 2006; Silvennoinen & Lindberg 2015, 269–270) eivät erottele osallistujaa sukupuolen mukaan. Malleissa osallistumista kuvataan yleensä monimutkaisena systeeminä, jossa huomioidaan yksilön ja

Kuvio 1. Osallistujien suhteellinen osuus (%) sukupuolen mukaan oppilaitosten tutkintoon johtamattomassa koulutuksessa 2013 (N = 2 199 675; aineisto: SVT 2014b).

SUOMALAISEN AIKUISUUDEN OLEMUS ON MUUTTUNUT, MITÄ TULEE KOULUTUKSEEN, TYÖHÖN JA PERHEESEEN TAI ASUMISJÄRJESTELYIHIN JA ARVOSTUKSIIN.

yhteiskunnan välinen vuorovaikutus (Rinne, Kivinen & Ahola 1992; Rubenson 1979).

Selitystä osallistumisaktiivisuudelle on haettu yhteiskuntarakenteista ja niiden eroista (esim. Boeren, Holford, Nicaise & Baert 2012) ja työelämän lisääntyvistä pätevyysvaatimuksista (esim. Silvennoinen & Lindberg 2015). Myös viiteryhmien vaikutus osallistumiseen on tiedetty jo pitkään. Esimerkiksi 'sosiaalisten miljöiden' tutkimuksessa (*social milieus*; Hippel & Tippelt 2010) on määritetty, kuinka sosiaaliset ryhmät jakavat yhteisen elämäntavan, asenteet ja arvot, jotka heijastuvat vapaa-ajan käyttöön ja koulutukseen osallistumiseen. Koulutusta koskevat mielikuvat vaikuttavat niin ikään osallistumiseen (Manninen 2004).

Tässä artikkelissa tarkastellaan aikuisopiskelua perinteisestä osallistumistutkimuksesta poikkeavalla tavalla, osana nuorten aikuisten naisten aikuisuusneuvottelua, toimijuutta ja elämäntilannetta. Teoreettista viitekehystä rakentavat aikuisuuden tarkastelu kulttuurisesta näkökulmasta (Koski & Moore 2001) sekä sidotun toimijuuden (Evans 2007) käsite. Haastateltavat nähdään toimijoina, jotka tekevät elämäänsä koskevia valintoja tietyissä rajoissa (Barnes 2000, 25; Gordon 2005, 115; LaPointe 2014, 18).

Aikuisuus määritellään tässä kulttuurisesti (ks. Koski & Moore 2001). Kulttuurinen aikuisuus määritetty paitsi yksilön kokemuksen kautta myös häntä ympäröivän yhteisön arvion perusteella.

Niin sanottu normiaikuisuus (Lee 2001, 8–9) viittaa normatiiviseen oletukseen aikuisuuden ominaispiirteistä. Aikuisuuteen liitetyt määreet ja sitä ilmentävät ulkoiset merkit ovat muuttuvia, tiettyyn historialliseen hetkeen ja kontekstiinsa sidottuja. Tämä on ominaista kaikille kulttuurisille rakenteille.

Suomalaisen aikuisuuden olemus on muuttunut, mitä tulee koulutukseen, työhön ja perheeseen tai asumisjärjestelyihin ja arvostuksiin. Kuitenkin esimerkiksi opintojen suorittamiseen, työhön ja perhe-elämään kytkeytyvät siirtymät ovat yhä tärkeitä määrittäjiä eri ikävaiheille ja niiden rajakohdille.

Kompleksisen habitaatin (Bauman 1996) käsite taustoitti aineistonkeruuta siten, että naisten nähtiin rakentavan omaa aikuisuuttaan postmodernissa tilanteessa, jota luonnehtivat erilaiset epäjatkuvuudet ja -varmuudet. Kompleksinen habitaatti on Baumanin aikalaisdiagnoosissa elinympäristö, jossa yksilöt elävät teollisen modernin jälkeen. Käsite lainaa sisältönsä matematiikasta: kompleksisessa systeemissä syy–seuraussuhteet eivät päde. Käytännössä kompleksisen habitaatin käsite viittaa tiettyjen elämän jatkuvuuksien katkonaisuuteen: siihen, ettei yhdestä seuraa aina toinen.

Nykyisin suomalaisen naisen elämään voi kuulua monia sellaisia tapahtumia, jotka aiemmin tapahtuivat tavallisesti vain kerran tai pari elämän aikana. Hänellä voi olla useita seurustelukumppaneita ennen avioliiton solmimista, eikä parisuhde tarkoita aina elinikäistä kumppanuutta, josta seurauksena ovat lapset. Ammatin saatetaan valmistua monta kertaa, ja työura voi muodostua useista lyhyistä työsuhteista. Tavoittelutavalla on pikemminkin pyrkimystä löytämään oma polku työmarkkinoilla kuin edetä uralla suoraviivaisesti.

Laajempaan kulttuuriseen taustaan näkyy kriittinen suhtautuminen tietyn käsikirjoituksen (*scripts*; Brannen & Nilsen 2002) mukaan etenevää elämää kohtaan. Niin sanottu irtiotot eli työelämästä ja muista sitovista velvoitteista irtautumiset ovat esimerkiksi mediateksteissä, kuten blogeissa ja aikakauslehdissä, tyypillisiä aiheita, joiden oletetaan kiinnostavan lukijoita (ks. Laakkonen 2015, 394).

Yksilön valintojen ja yhteiskunnan rakenteiden suhdetta kuvataan tässä analyysissä toimijuus-käsitteen (*agency*) avulla. Sen käyttö on erittäin moninaista (ks. esimerkiksi Barnes 2000, 49; Emirbayer & Mische 1998, 962–963; Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2010, 11). Käsitettä on kritisoitu, koska toisinaan unohdetaan reunaehdot, joiden puitteissa toimijuus voi erilaisissa elämäntilanteissa toteutua. Erilaiset elämän realiteetit, esimerkiksi osattomuus taloudellisesta hyvinvoinnista, yksilön oma vointi, asema

yhteisössä, lainsäädäntö ja lukuisat muut tekijät kehystävät ja rajoittavat yksilön vapaata toimintaa ja pyrintöjä elämänsä muuttamiseksi (esim. Gordon 2005, 115; Kotiranta & Virkki 2011, 114–116, 119–121).

Koska yksilön valinnat ovat aina rajoitettuja, käsitettä on täsmennetty erilaisilla lisämääreillä, kuten 'sidotulla toimijuudella' (*bounded agency*; Evans 2007) tai 'suhteellisella toimijuudella' (*relational agency*; Edwards & Mackenzie 2005, 291). Ne pyrkivät huomiomaan yksilön ja rakenteen välisen suhteen sanelemaan toimijuuden reunaehdot. Esimerkiksi työhön tai työttömyyteen liittyvään koulutukseen osallistumisen reunaehdot rajoittavat selvästi yksilön toimijuutta, koska niihin osallistumista säätelevät lainsäädäntö, työnantaja tai työvoimaviranomaiset (ks. Rubenson & Desjardins 2009; Silvennoinen & Lindberg 2015).

AINEISTO JA ANALYYSI

Haastateltavat

Artikkelissa uudesta näkökulmasta analysoitava haastatteluaineisto on kerätty väitöskirjaan, jossa tutkittiin aikuisuuden kulttuurisia kuvia (Laakkonen 2015). Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena oli 25–35-vuotiaiden naisten käymä neuvottelu aikuisuudesta.

Aineisto koostuu 14 naisen yksilöhaastattelusta. Haastatteluhetkellä kaikki haastatellut olivat 25–35-vuotiaita. Ikärajaus perustuu vakiintuneisiin käsityksiin: 25-vuotiaita ei pidetä yleisesti enää nuorina vaan aikuisina, ja noin neljänkymmenen vuoden ikäisiä aletaan määrittellä keski-ikää lähestyviksi tai jopa keski-ikäisiksi (ks. Marin 2001). 25–35-vuotiaat sijoituvat näiden rajausten väliin. Haastatteluhetkellä kaikki haastatellut asuivat Pohjois-Karjalassa ja edustivat eri ammattialoja.

Tutkimukseen haastateltiin jokaista ikärajaukseen sopivaa naista, joka vastasi haastattelukutsuun. Sitä välitettiin muun muassa sähköpostilistoilla, kauppojen ja kirjastojen ilmoitustauluilla sekä pyytämällä jo haastateltuja kertomaan tutkimuksesta tuttavilleen.

Kaikilla haastatelluilla oli vähintään toisen asteen ammatillinen koulutus tai ensimmäinen tutkinto valmistumassa. Sosiaalinen liikkuvuus oli toteutunut lähes kaikkien kohdalla: useimmille oli muodostu-

massa tai heillä oli jo parempi koulutustaso kuin vanhemmillaan. Haastateltujen koulutustausta, suhtautuminen opiskeluun ja heille annetut pseudonyymit esitellään **liitteessä 1**.

Suurin osa haastatelluista oli aktiivisia aikuisopiskelijoita. Päätoimisia ammattikorkeakoulu- tai yliopisto-opiskelijoita oli kuusi, joista monet olivat myös osa-aikatyössä. Työn tai yrittämisen ohella tutkintoa viimeisteli kolme henkilöä, hoitovapaalla tai osa-aikatyössä ilman opiskelutoimintaa oli kolme haastateltua. Lähes kaikki opinnot olivat alemman korkeakoulututkinnon jälkeisiä opintoja yliopistossa tai toisen maisteritutkinnon suorittamisia, eli valtaosa naisista edustaa aktiivisten kouluttautujien (vrt. Siivonen, Komulainen, Rätty, Korhonen, Kasanen & Rautiainen 2015) ryhmää, joka tutkintojen täydentämisellä pyrkii lisäämään kilpailukykyään työmarkkinoilla.

Aineiston analyysi

Analyysin tavoitteena on tarkastella nuorten aikuisten naisten osallistumista koulutukseen ja suhtautumista aikuisopiskeluun sekä sitä, miten valittu teoreettinen viitekehys selittää aikuisiällä opiskelevien naisten elämän- ja opiskeluvaihtoja. Kuinka siis kulttuuriset käsitykset aikuisuudesta ja toimijuus rakentuvat tilanteessa, jota nimitämme kompleksiseksi habitaatiksi (Bauman 1996)?

Tavoitteena on lisäksi tutkia, voisiko näillä perinteisestä osallistumistutkimuksesta poikkeavilla käsitteillä ja näkökulmilla selittää naisten aktiivisuutta aikuisopiskelijoina.

Litteraatioista on erotettu tarkempaa tarkastelua varten katkelmat, joissa keskustelun kohteena on opiskelu. Tämän jälkeen aineistoa on tarkasteltu painottaen kolmea lähtökohtaa: aikuisuutta, toimijuutta sekä opiskelun merkitystä ja motiiveja.

Ensimmäinen lähtökohta juontuu yhtäältä alkuperäisen aineiston muodostamisen kehyksestä, toisaalta kiinnostuksesta aikuisena opiskelun merkityksiä kohtaan. Kysymme, mikä on aikuisopiskelun merkitys yleensä, mutta myös erityisesti elämäntilanteessa ja aikuisuudeksi määrittämisessä.

Toisena mainittu toimijuuden näkökulma kuvaa tapaa ymmärtää yksilö aktiivisena toimijana, joka

rakentaa elämäntulkuaan omilla valinnoillaan, mutta tiettyjen reunaehtojen puitteissa. Analyysia tehtiin erityisesti osallistumisnäkökulmasta: miksi nainen opiskelee aikuisiällä?

Teemoittelun metodologisena mallina on Juhilan (2006) kehittämä 'kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät', joka ohjaa hakemaan aineistosta toistuvia aineksia. Tiettyjen asioiden toistuminen esimerkiksi haastateltavien puheissa vihjaa, että he viittaavat johonkin yhteisesti jaettuun, kulttuurisesti "tuttuun".

Toistumien hakeminen ja nimeäminen on analyttistä työtä, jonka lopputuloksena muodostetaan Juhilan termein kerrostumia. Nämä kerrostumat ilmentävät historiallisesti rakentuneita vakiintuneiden puhetapojen kokoelmia. Samalla malli korostaa kerrostumien dynaamista luonnetta. Sosiaalisina olentoina elämme kulttuurisessa todellisuudessa, jossa jaamme ja toisaalta emme jaa samaa todellisuutta. Yksilöt kyllä ammentavat kulttuurisesta varannosta aineksia

esimerkiksi haastattelutilanteessa esittämiinsä puheisiin ja näin rakentavat varantoa edelleen, mutta yhtä lailla kerrostumia kyseenalaistetaan ja horjutetaan. (Juhila 2006, 182–183.)

ANALYYSISSÄ LÖYDETYT KERROSTUMAT

Haastateltujen naisten suhtautuminen aikuisena opiskeluun on pääosin myönteistä mutta vaihtelee "elämäntavasta" (Paula) ja elinehdosta ("tulisin hulleksi jos en opiskelisi", Helmi) toiseen ääripäähän, jossa "opiskeleva aikuinen on kummallinen ajatus" (Veera). Kaksi henkilöä (Ritva ja Essi) kokivat opiskelutaitonsa vaillinaisiksi ja opiskelun siten vähemmän houkuttelevaksi, muutamat olivat väsyneet tai kyllästyneet opiskeluun (erityisesti Ella).

Naisista yhdeksän suhtautui opiskeluun välineellisesti (keino ylläpitää ammattitaitoa, varmistaa mieheks työ ja ammatti), viisi näki opiskelun itseisarvona.

KERROSTUMA 1: OPISKELU MONINAISEN AMMATILLISEN IDENTITEETIN SAAVUTTAMISEKSI
Kerros 1.1: Aina sitä moninaisella osaamisella jotain tekemistä ja töitä keksii -ajattelu: pätkätöiden takia ja freelancer-haaveiden vuoksi omattava monia taitoja
Kerros 1.2: Pelko ajautumisesta epämieluisaan työhön vs. mielekkäiden töiden tavoittelu
Kerros 1.3: Tylsän vakityön ja "vuodesta toiseen saman tekemisen" välttely
Kerros 1.4: Alaan kuuluva kouluttautuminen korkeammalle ja pidemmälle
KERROSTUMA 2: OPISKELU REUNAHTOJEN PUITTEISSA
Kerros 2.1: Esteet (raha, heikot todistukset, väsymys, kyllästyminen, motivaation puute) vs. mahdollisuudet (osa-aikatyö, hoitovapaat, puolison tulot mahdollistajana)
Kerros 2.2: Pelkona "väärälle" alalle tai alalla opiskelu: esimerkiksi oma väärä valinta, väärä määrä aloituspaikkoja
KERROSTUMA 3: OPISKELU LIIKKEELLÄ PITÄVÄNÄ VOIMANA
Kerros 3.1: Opiskelu pitää mielen virkeänä
Kerros 3.2: Kotiäidin "aivojen rasittaminen" ja kurottautuminen kodin piirin ulkopuolelle
Kerros 3.3: Minäpystyvyys ja kyvykkyys: tietojen ja taitojen ylläpitäminen ja kehittäminen
KERROSTUMA 4: OPISKELU ELÄMÄNKULUN NORMATIIVISEN KÄSIKIRJOITUKSEN RIKKOJANA
Kerros 4.1: Opiskeleminen on nuoruutta ja nuorekasta
Kerros 4.2: Opiskelemalla välttyy aikuisen leimalta
Kerros 4.3: Edestakainen liikkuminen työn, opintojen ja mahdollisen lastenhoidon sekä työttömyyden välillä

Taulukko 1. Nuorten aikuisten naisten opiskelua kuvaavat kerrostumat ja kerrokset.

Analyysissa löydettyt opiskeluvaihtoehtoja kuvaavat kerrostumat ja kerrokset on kuvattu **taulukossa 1**.

Kaksi ensimmäistä kerrostumaa eivät ole aikaisemman osallistumistutkimuksen valossa yllättäviä, mutta niiden sisään sijoittuvat kerrokset syventävät perinteisen osallistumistutkimuksen tuottamaa kuvaa elämäntilanteen, koulutuksen ja työn suhdetta koskevista käsityksistä. Toisessa kerrostumassa kuvataan opiskelun reunaehtoja. Opiskelun esteiksi nimettiin perinteiset perheeseen ja ajankäyttöön liittyvät tekijät. Uutta siinä on esteiden vastapari eli koetut mahdollisuudet, kuten osa-aikatyön mahdollistama osa-aikaopiskelu ja puolison vakaat palkkatulot.

Mielenkiintoisemmat uudet tulokset löytyvät kerrostumista 3 ja 4, jotka kuvastavat opiskelun merkitystä elämäntilanteen normatiivisen käsikirjoituksen rikkojana (4) ja liikkeellä pitävänä voimana (3). Opiskelu näyttäytyy eräänlaisena kamppailuna aikuistumista vastaan: opiskelu koetaan nuorekkaana, vastapainona aikuisen rooliodotuksille ja velvollisuuksille sekä mahdollisuutena poiketa normin mukaisesta elämäntilanteesta.

Opiskelu moninaisen ammatillisen identiteetin saavuttamiseksi

Lausumissa toivotaan työltä vaihtelevia haasteita. Sonja kertoi haluavansa välttää henkistä aloilleen jäämistä, ”et sen niinkun sais semmosen oman elämän pysymään semmosena mielenkiintosena paketina”. Hän sanoi tavoittelevansa ”eloa, liikettä, mielenkiintoa” ja nimesi opiskelun keinoksi päästä tähän tavoitteeseen:

”Kun jotenki mä koen, et musta ei myöskään oo sellaseks niinku joka tekis tosissaan sitä yhtä työtä, et sitten mä haluan myöskin, et mul ois niinku aika laajat ne vaihtoehdot, et vois tehdä aina vähä, vähän niinku jotakin ja sit vähän muutakin, niin pysys vähän [naurahtaa] virkeempänä mieli itellä sitten.” (Sonja)

Aineistossa ei puhuta juurikaan uralla ylöspäin saati johtoasemiin etenemisestä koulutuksen kautta. Työhön jo kiinnittyneillä jatko- ja täydennyskoulutus nousee esiin enemmänkin osaamisen kehittämisenä, ei johtaja-aseman tavoitteluna. Myös perustutkintovaiheessa olevien puheesta puuttuu ura-ajattelu.

Odotukset painottuvat mielekkääseen työhön.

Haastatellut ovat kuitenkin aistineet sosiaalisen vaatimuksen opiskelusta pidemmälle. Jenni vähätteli ammatillisesta koulutuksesta hankkimaansa tutkintoa toteamalla, että se ”ei ollut mitään”. Hän onkin suorittanut myöhemmin ammattikorkeakoulututkinnon.

Ellan sanoin on oltava vähintään maisteri, jotta on jotakin; toisaalta myös luovien alojen ammatit ovat hänen mukaansa arvostettuja. Hän puntaroi, ettei hänen sukupolvensa ”voi tehdä mitään tavan työtä”, vaan ”pitää olla niinku tosi korkea koulutus ja joku tosi ihmeellinen ja merkittävä työ”. Ella tiivisti, että ihminen tekee väärin, jos ”otat jonkun tosi, tosi tammosen tavallisen tai duunarin ammatin”. AMK-tutkintoa viimeistelevä Ella työskenteli siivoojana ja koki ihmisten suhtautuvan ”siihen silleen, että, et jos siivooja on jossain, sitä ei voi kattoo ees silmiin”.

”[-] Ja sitte toisaalta myös yhteiskunta on jotenki, tuntuu, että on ajanu meijät siihen, että sie opiskelet tosi pitkään [-] Et meiltä odotetaan, että me opiskellaan pitkään. Ja. Et meidän pitää just saavuttaa se joku tietynlainen ammatin. Et enää ei lähetä niinku yheksäntoistavuotiaana heti ekaan duuniin, mikä tulee vastaan, niinku miun vanhemmat on tehny.” (Ella)

Auri oli vapautunut opintojen ja tutkintojen myötä huolestaan, joka koski ”kassatäidin” työhön jäämistä. Hän kuvaili odotuksiaan opinnoilta ja kertoi toivovansa, ”että siellä odottaa sellanen, et mun on niinku helpompi päästä sit semmosiin töihin missä mä voin niinku työtä olla, kiinnostavampiin töihin”. Ensimmäiseen ammattiin valmistuttuaan hän oli kokenut, ettei ”kelpaa muuhun ku kassatäitiks tai työttömäks”. Auri kuvasi opiskelun olevan ”pätevyysien tai tammösin professioiden haalimista” ja tässä mielessä ”ovien avaamista” mielekkäisiin työtehtäviin, sillä todistusten avulla ”on näyttää, että osaan asioita, oon opiskellu”.

Aineistossa oletetaan, että yksilö voi halutessaan hankkia elämänsä aikana useita ammatteja, elleivät häntä estä esimerkiksi heikko opintomenestys tai taloudelliset syyt. Naisten tavoitteena on joustava ammatti-identiteetti ja uran asemesta pikemminkin monipolvinen matka työmarkkinoilla (tarkemmin Laakkonen 2015, 434).

Näin ollen haastatellut olettavat tarvitsevansa monipuolista osaamista ja kykyä sopeutua aina uudenlaisiin tehtäviin. Oma osaamista voi tarjota sitä useammalle työnantajalle ja asiakkaalle, mitä enemmän osaa. Kouluttautuminen ei kuitenkaan takaa sujuvia siirtymiä tehtävistä toisiin, sillä työllistyminen voi olla hankalaa.

Opiskelu reunaehtoien puitteissa

Raha ei ole ainoastaan materiaallinen resurssi, vaan siihen kietoutuu kokemuksia vallasta. Aineiston lausumat paljastavat puolison tulojen avulla opiskelevan naisen pohtivan asemaansa ”elätettävänä” ja toisinaan myös opiskelun oikeutusta.

Opiskeleva Kikka kuvasi lupaustaan elättää tulevaisuudessa vuorostaan avopuolisoaan, joka on nyt palkkatyössä. Silja ja Sonja totesivat, että kumppanin tulot mahdollistavat heidän valintansa, opiskelun ja satunnaiset työt. Siljan avopuoliso ”niinku vähän elättää”, koska hänellä ”on kuitenkin ok tulot ja tälleen”. Siljan sanoista ja eleistä oli havaittavissa, kuinka nostuttavana hän piti asemaansa.

Tällaiset lausumat muistuttavat toimijan rajoista ja suhteista: yksilön toimijuus toteutuu niin konkreettisissa kuin sosiaalisissa asetelmissä (Edwards & Mackenzie 2005; Honkasalo, Ketokivi & Leppo 2014, 365–366).

Janna kertoi opiskelevansa nyt, kun se on vielä mahdollista. Hänen mielestään perheeseen liittyvät velvoitteet, mukaan lukien lapsista huolehtiminen, voivat olla este opiskelulle. Kuinka äiti voisi heittäytyä taloudelliseen epävarmuuteen; entä jaksaminen ja ajankäyttö? Ella mietti, kuinka vaikeaa voisi olla yhdistää opinnot ja muut velvoitteet, jos hän vielä jatkaisi opiskelua. Hän pohti myös pettymisen riskiä, olihan hän juuri haastattelun aikaan viimeistelemässä opintoja alalla, jolla ei halunnut työskennellä.

”Aatteleksä niin, et sä voit opiskella vielä montakin tutkintoa tulevaisuudessa?” (Haastattelija)

”No toisaalta mie toivon, että ei, koska nytki se on tosi vaikeeta olla töissä ja saaha toi koulu loppumaan, et miten sitä jaksas. Sitte jos joskus hankkii niitä lapsia, niin sitten miten sitä per-

hettäkin pitäis sitten siinä ja. Koko ajan tuntuu, et voimat niinku vähenee [- -] Mutta tota. [- -] et kyllä mie ehkä yhen tutkinnon vielä jaksasin [naurahtaa]. Mut sit siinä on se riski just, että jos mie en tykkää siitäkään. Mie en haluis enää uudestaan niinku pettyä tavallaan. [- -] on tajunnu, että ei nää jutut meekään aina niin, niin kun kuvittelis. [- -]” (Ella)

Varovaisia kantoja tuleviin opintoihin esittivät myös Essi ja Ritva, vaikkakaan he eivät asettuneet selkeästi kielteiselle kannalle. Essi koki olevansa laiska eikä arvellut pitävänsä opiskelusta. Lisäksi hän arvioi opiskelutaitonsa heikoiksi. Ritva taas ei uskonut omaavansa ”lukupäätä” eikä näin ollen suunnitellut tulevaisuudessa opintoja, vaikkei pitänyt opiskelua joskus ”vanhoilla päivillä” täysin mahdottomana.

Haastatteluaineiston lausumissa koulutuksen uskotaan auttavan työllistymisessä, mutta sen ei nähdä takaavan paikkaa työmarkkinoilla. Haastatteluissa kritisoitiin huonosti työllistävälle aloille annettujen aloituspaikkojen määrää ja vaatimaan sävyyn julkisuudessa esitettyä puhetta pidemmälle kouluttautumisesta. Haastateltavat totesivat, että valmistumisen jälkeen voi olla edessä työttömyys, suorittipa ensimmäistä tai toista tutkintoa.

Kriittiset käsitykset on tärkeää huomioda, mutta yhtä lailla on tärkeää todeta, ettei aineistossa suoranaisesti kiistettä koulutuksen ja työllistymisen välistä yhteyttä. Naiset uskoivat tai ainakin toivoivat koulutuksen parantavan työllistymismahdollisuuksia.

Opiskelu liikkeellä pitävänä voimana

Elinikäisen oppimisen ihanne oli haastatelluille naisille tuttu, ja heistä suurin osa piti oppimista ja opiskelemista hyödyllisenä osana elämäänsä. Uuden oppiminen ja opiskelu esitettiin jäämähtämisen vastavoimina.

Tällä tavoin ajatteleville naisille opiskelu on lausumien perusteella tärkeää oman hyvinvoinnin vuoksi. Opiskelun esitettiin olevan suorastaan elinehto tai ainakin pakollista, jottei tulisi hulluksi, kuten Helmi sanoi. Jennille itsensä kehittäminen oli sitä, että ”jatkuva pientä pyörää pitää koko ajan pyörimässä jonnekin suuntaan”. Opiskelun hän totesi olevan

edellytys ”sille, että mie en leipinny itseeni ja elämäni ja maailmaan ja kaikkeen”.

”Luuleksä, että opiskelu tulee jatkuun tulevaisuudessakin?” (Haastattelija)

”Joo, näin uskon, se on tässä siis ku läpi ajan niin, vaikka näitä tutkintoja, tutkintoja ei niin montaa oo, mut kaiken näköstä kurssia ja koulutusta mä oon käyny koko ajan rinnalla, et se on mulle ihan niinku elinehto, et kyllä, minä uskon käyväni. Käyväni lopun ikääni kaiken maailman kurseja ja kouluja ja koulutuksia ja kaikkia asioita, nää on niinku. Kyllä.” (Sonja)

”Sä sanoit elinehto, eli sä teet sitä myös ittes takia?” (Haastattelija)

”Kyllä siis joo, todellaki, todellaki se niinkun pirstää ja, ja en tiä, siitä saa nii paljon jotenkin aina, oppii ittestä koko ajan uutta ja tuntee tavallaan menevänsä eteenpäin, että jotenki, muuten niin helposti jumahtaa siihen johonki omaan laatikkoosa. Aina tekee vaan niitä samoja juttuja samalla tavalla. [Inhoa ilmentäen] Yäh. [Nauraa.]” (Sonja)

Vakinainen työsuhte ja saman työn tekeminen samassa paikassa vuodesta toiseen ovat tulevaisuudenkuvia, jotka kauhistuttivat liki kaikkia haastateltuja. Kouluttautuminen tuo henkistä liikkumatilaa, pitää mielen virkeänä ja estää ihmistä – kenties aikuistakin – kangistumasta.

Läpi elämän jatkuva oppiminen ei ole vain tutkintojen suorittamista. Kotona lapsia hoitava, osa-aikatyötä tekevä Tanja kertoi kokevansa, että kodin ja lasten hoitaminen ei ole henkisesti kovinkaan vaativaa työtä, joten hän on hakenut älyllisiä haasteita muualta: ”siinä siis jää sellasia niinku henkisiä paukkuja tehdä sitten muutakin”. Hän selitti kaipaavansa ”semmosta haastetta”, koska kotona tehtävä työ ”on semmost suhteellisen että ei siinä kuitenkaan, vaikka tekis kuin mahtavaa ruokaa, niin ei siinä nyt niin kauheesti niitä aivoja tarvi sillai kiduttaa, että kyl ne tarvis sellasta enemmän”. Tanja sanoi huolehtivansa osaamisestaan kirjoitusharrastuksen avulla sekä pitävänsä yllä kielitaitoaan: ”Esimerkiksi joku vieraitten kielten käyttö on sellanen, joka pirstää aika kummasti aivoja.”

Gordon (1991, 139) on todennut, että lasten kanssa kotona olevat naiset tuntevat esimerkiksi pitkäväteisyyden ja yksinäisyyden ohella kyvykkyyden tunnon vähenemistä. Helmi toikin esille ajatuksen pelkistymisestä ”vain äidiksi”. Lausumassa hän tarjoi äidillä jotakin ei-palkkatyöhön liittyvää, epäintellektuellia ja epäitsenäistä.

Noin kolme ja puoli vuotta lapsia kotona hoitanut Ritva pohti ammatillisten taitojen rapistumista, jonka hän koki uhkaavan kotiäitiä. Varsinaisen ammatillisen ”perustyön” Ritva tiesi yhä hallitsevansa, mutta hän mielti, ”että pysyyks sitä niinku kärryillä, se kuitenkin koko ajan kehittyi”. Hän suunnitteli jatkavansa hoitovapaata vielä noin vuoden ajan. Ritva ajatteli kokevansa mahdollisesti muita kotiäitejä vähemmän paineita paluusta työelämään sen vuoksi, että kotiäidin työssä on joitakin yhteisiä piirteitä hänen ammatinsa kanssa. Hän mielti, että jos näin ei olisi, hänen saattaisi olla tarpeen opiskella äitiys- ja hoitovapaan aikana: ”ees kerrata tai opiskella jotain kotona ollessa, jotain käyvä niinku päivityskurssija tai jotaki”.

Muun muassa Auri ja Helmi sanoivat, että jatkuva kouluttautuminen liittyy nykyisin elämään. Aurin mukaan ”se vaan väistämättä on sellanen tendenssi, että pitää ainakin jossain määrin pystyy täydentämään sitä osaamistaan, aiempaa oppimaansa. Jos ei kokonaan uudella ammatilla, niin sitten jollain kurssilla tai tutkinnoilla”. Hän totesi, että mukana ei pysy, jos ei ole itse valmis opiskelemaan ja päivittämään tietoaan.

Oman motivaation merkityksestä puhui Helmi. Hän käytti termiä oppimisorientaatio, joka hänen mukaansa omaksutaan nykyisin koulutuksen myötä. Hän totesi, että koska ”maailma muuttuu koko ajan, niin ei voi olettaa, että, et, et tää tietämys, mikä mulla on nyt”, pysyisi riittävänä ”seuraavat nelkyt vuotta tai viiskyty, periaatteessa kuuskyt vuotta”, mitä hänen työuransa tulee jatkumaan.

Opiskelu elämäkulun normatiivisen käsikirjoituksen rikkojana

Oppiminen ja opiskelu nähdään naisten lausumissa positiivisina asioina, ja haastattelupuheissa on yleistä suhtautua erittäin myönteisesti jatkuvaan aikuisopiskeluun osana omaakin tulevaisuutta

ARKIAJATTELUSSA OPISKELU LIITTYY NUORUUTEEN. AIKUISUUS TAAS ON TYÖSSÄKÄYNNIN AIKAA.

(ks. Liite 1). Vain yksi haastateltavista, Veera, suhtautui kielteisesti ajatukseen kaikenlaisesta opiskelusta tulevaisuudessa.

Nuoruuden ja aikuisuuden välisen rajan piirtämisessä opiskelulla on ilmeinen roolinsa: opinnoista työelämään siirtymistä pidetään osoituksena elämän etenemisestä normaaliin tapaan (ks. Hoikkala 1993, 19–20, 243–244, 250–251). Normatiivinen käsitys on kuitenkin kapea ja osin murentunut. Nykyisin on tavallista ajatella, että uuden oppiminen ei pääty aikuisuudessa, vaan ”kurssittautuminen” on myös nuoruuden ikävuosien jälkeinen tehtävä.

Päätoiminen opiskelu sitä vastoin liitetään nimenomaan nuoruuteen, ja aineistossa tämä kulttuurinen käsitys toistuu. Muutamissa haastatteluissa laajoja, vaativia tutkintotavoitteisia opintoja aikuisiällä pidettiin jopa mahdottomina. Jenni suhtautui myönteisesti uuden oppimiseen mutta pohti, ettei ryhtyisi enää suorittamaan mitään intensiivistä tai pitkäkestoista, kuten hän luonnehti. Hän ei voinut kuvitella lähivänsä suorittamaan tutkintoa, jonka hankkiminen veisi ”viisi vuotta tai jotain”.

Arkiajattelussa opiskelu liittyy nuoruuteen. Aikuisuus taas on työssäkäynnin aikaa. Nuoruuden vapaus asettuuikin aineistossa aikuista sitovan työssäkäynnin vastakohtaksi, ja naisten puheissa opiskelu on työn vastapari. Opiskellessa ollaan nuoria, työssä aikuisia; työstä saa rahaa, opiskelija turvautuu esimerkiksi opintotukijärjestelmään tai puolison tuloihin.

Toista tutkintoa suorittava Auri tasapainoili työn ja opiskelun välillä ja koki, että häneltä loppuvat kenties ”rahat ja voimavarat, jos niinku haluais vielä laajentaa silleen tota opiskelurepertuaaria ja sitten vasta hakeutua töihin”. Hieman pettyneeseen sävyyn hän totesi, että on ”vaan varmaan niinku pakko vaan hakeutua jossain vaiheessa siis silleen työelämään ja noilta aloi-

ta, mitkä mä oon nyt valinnu”. Haastattelunsa mittaan hän avasi näkemyksiään myös toisin sanoin:

”[- -] Oikeesti mä en ehkä jaksais enää lähteä kuitenkaan mitään kolmatta tutkintoa opiskelemaan, ainakaan nyt. Nyt musta tuntuu, että mä haluaisin jotenkin nopeesti vaan valmistua ja ruveta tekeen välillä jotain ihan oikeita töitäkin. Yhtä paljon kun mä haluan sitä, niin yhtä paljon mulla on sellanen olo, et ei mul mikään kiire vielä.” (Auri)

Haastateltavien lausumista on luettavissa, että opiskelu ”nuorentaa” eli opiskelu työn ohella mahdollistaa liikkumisen tai liukumisen erilaisten roolien – aikuisen ja nuoren – välillä. Esimerkiksi Silja koki olleensa aikuismaisempi aiemmin, ollessaan työssä, mutta haastattelun aikaan, opiskellessaan päätoimisesti, hän oli jälleen nuori.

Siirtymät roolien välillä voivat tapahtua saman päivän sisälläkin. Toista tutkintoa suorittava Auri sanoi olevansa opiskelijatyttö päivisin opiskellessaan, mutta työskennellessään iltaisin kouluttajana hän oli aikuisempi, kompetentti aikuiskouluttaja. Hän selitti ajattelevansa opiskelukavereiden seurassa, että ”olen vielä nuori opiskelija”. Opettaessaan ihmisiä, jotka olivat usein häntä vanhempia, hänen täytyi olla aikuinen: ”etten mä voi niille enään olla nuori opiskelijatyttö”.

Aurin lausumasta käy ilmi, että uusi mahdollisuus olla nuori on houkutteleva. Hän valitsi verbin ’voida’ puhuessaan opiskelemisesta nuoremmassa seurassa mutta verbin ’pitää’, kun kertoi työstään itseään vanhempien parissa: ”[- -] mä voin elää silleen ’olen vielä nuori opiskelija’, mut sit mä oon kuitenkin työelämässä [- -] niin sitte mun pitää olla kuitenkin aikuinen”.

Siljan ja Aurin pohdintojen kaltaiset kuvaukset roolien häilyvyydestä työssäkäyvän aikuisen ja opiskelevan nuoren välillä herättävät kysymyksen aikuisuuden kokemisen kontekstisidonnaisuudesta. (Laakkonen 2015, 138–139.)

Aikuisen status voi joutua osin kyseenalaiseksi, kun yksilö siirtyy työstä opiskelemaan. Naisten kokemaa aikuisuus vaihtelee aineiston kuvauksissa sen mukaan, ovatko he valinneet opiskelijan vai työntekijän position. Osa opintonsa aloittavista aikuisista ryhtyy

päätoimiseksi opiskelijaksi ja työssäkäynti päättyy tai muuttuu satunnaiseksi opiskelurahan hankkimiseksi. Joidenkin haastateltujen valinta vaikutti juuri tällaiselta, mutta muutamat naisista olivat toimineet kuten useampia tutkintoja suorittanut Paula: ”just työ ja opiskelu on kulkenu koko ajan rinnakkain”.

Tietyt merkkipaalut ja niiden ohittamisen nopeus ovat vahvasti normatiivisia oletuksia, jotka tunnetaan aineistossa. Naisten arkinen kokemus kuitenkin kertoo, että odotettuja aikatauluja on vaikea noudattaa. Esimerkiksi pidempikestoiseksi venyneet opinnot aiheuttavat jo taloudellisten syiden takia muidenkin ”saavutusten” lykkääntymistä.

Veeran mielestä yksilöä ympäröivä yhteisö odottaa yhä, ”että sitten kun oot tietyn ikänen, niin sulla on jo työpaikkaa, lapsia, olet naimisissa, sullon omistusasunto. Sellasia juttuja”. Kun häneltä tiedusteltiin, minkä ikäiseltä niitä odotetaan, hän oletti nyky-yhteiskunnan odottavan ”niitä noin kolmekymppiselä, että ennen se on varmaan ollu vähän [- -] niinku alempi se ikä”. Koska nykyisin Veeran mukaan ”opiskellaan pitempään ja lapsia hankitaan vanhempänä, niin sitten se on varmaan noussu”. Hän totesi, että opiskeleva aikuinen ei asetu vaiheittaiseen malliin, jonka mukaan koulunpenkiltä mennään työelämään. Kysymykseen, voisiko hän itse ryhtyä opiskelemaan tulevaisuudessa, Veera vastasi:

”Jotenki en. En nää itteäni yhtään aikuisopiskelijana, että nään, nään itseni, että sitten kun valmistun, sit meen töihin ja sitten puksuttelen siellä töissä sen [hieman nauraen] jotain neljäkymmentä vuotta tai jotain. [Naurahtelee.] Kamalaa! Ja sitten jään eläkkeelle, että on vaikee nähä itteäni aikuisopiskelijana ja jotenkin niinkun vähän vaikea suhtautua sellasiin ihmisiin, jotka on aikuisopiskelijoita, että se tuntuu niin hassulta se ajatus, että ”hei, sie oot nelkytviis ja sie opiskelet.” [naurahtaa] (Veera)

Janna kuvaili, kuinka eräs hänen opiskelukavereistaan yllätti iällään. Henkilö oli ollut mukana opiskelijamenoissa ”ja kaiken maailman pussikaljapyöräilyis”. Niinpä opiskelukaverit eivät osanneet ”ajatellakaan, et hää ois niinku yli kolkytviis, ei niinku tullu mielenkään”. Janna arveli, että tilanne oli toisaalta ”varmaan

ollu imartelevaa sitten” eli hän oletti, että nuoremaksi määrittäminen on hyvin myönteistä.

YHTEENVETO: ELÄMÄN AKTIIVISET RAKENTAJAT

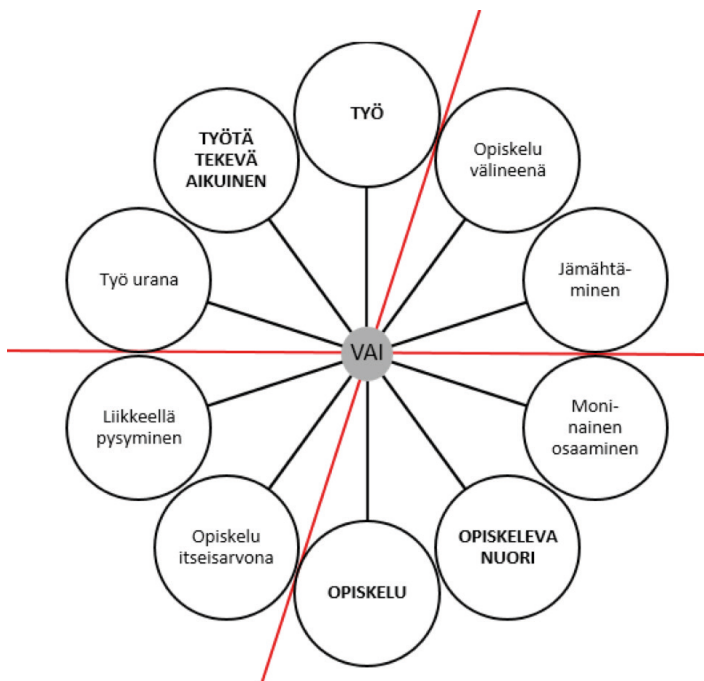
Suurin osa haastatelluista 25–35-vuotiaista naisista (N = 14) oli aktiivisia aikuisopiskelijoita tai ainakin arvosti opiskelua ja koulutusta, mutta heidän koulutuspolkunsa ja osallistumisaktiivisuutensa eivät selity olemassa olevilla osallistumisteorioilla. Sen sijaan opiskelu linkittyy aikuistumiseen ja erityisesti siihen liittyviin kulttuuriin, sosiaalisesti rakennettuihin merkityksiin ja selittyy ”elämäkulun aktiivisen rakentamisen” viitekehyksellä.

Nuoren aikuisen naisen elämä muotoutuu tilanteessa, jota luonnehdimme kompleksiseksi habitaatiksi (Bauman 1996) eli ympäristöksi, jossa syy-seuraussuhteet eivät toteudu: kouluttautuminen ei välttämättä johda työllistymiseen, avioliiton solmimista ei aina seuraa äidiksi tuleminen ja niin edelleen.

Aikuisiällä opiskelu saa haastateltujen elämässä hyvin erilaisia, jopa ristiriitaisia merkityksiä. Tulokset osoittavat, ettei aikuisopiskelu ole haastatelluille naisille pelkkä väline, johon osallistutaan kapeiden ammatillisten tavoitteiden tai pakon edessä, vaan hyvin moninaisia merkityksiä kuvastavaa toimintaa.

Voisiko tämä monimerkityksellisyys selittää naisten aktiivisempaa hakeutumista omaehtoiseen aikuiskoulutukseen? Aineistossa nuoret aikuiset naiset liittyvät oppimiseen ja opiskeluun pääosin myönteisiä määreitä. Opiskeleminen tuottaa heille mielihyvää jo pelkästään älyllisen ponnistelun vuoksi, mutta se tarjoaa muitakin hyviä kokemuksia. Opiskelu tarkoittaa liikkeellä pysymistä ja toimii osoituksena itselle ja muille, ettei nainen ole asettanut aikuisen rooliin. Uuden oppiminen kertoo, että hän kykenee samaan kuin nuoremmat.

Tulokset vahvistavat Siivosen & Isopahkala-Bouret'n (2014) havaintoja, joiden mukaan on kulttuurisesti suotavaa ja arvostettua, ikävuosiin katsomatta, osoittaa pitävänsä huolta koulutettavuudestaan ja työllistettävyydestään. Aikuisiällä tutkinnon suorittava ei saa ainoastaan formaaleja meriittejä tai symbolista arvostusta vaan myös konkreettisia osoituksia kyvykkyydestään

Kuvio 2. Aikuisopiskeluun liitetyt merkitykset vastapareina.

omaksua uutta tietämystä (Siivonen & Isopahkala-Bouret 2014, 10–11).

Korkeammalle ja pidemmälle opiskeleminen nimetään tässä aineistossa paikoittain liki pakottavaksi. Suomalaisnuoria – etenkin naisia – ympäröi kulttuurinen normi, joka edellyttää pidemmälle kouluttautumista (Tynkkynen 2013, 15–23). Tutkimukseen valikoituneilla naisilla kouluttautuminen liittyy kuitenkin enemmän oman ammattitaidon kehittämiseen ja työn mielekkyyden varmistamiseen kuin nousujohtaisen uran tavoitteluun.

Takaisin opiskelijaksi siirtyvä nainen voi jälleen identifioitua nuoreksi ja välttää kankean aikuisen leiman. Eritoten tutkintotavoitteiset opinnot aikuisiällä rikkovat perinteistä ja normatiivista elämäntavan kaavaa. Muun muassa aikuisuuden katoamista selvittäneessä, klassikoksi muodostuneessa tutkimuksessaan Hoikkala (1993, 251–252) esitti, että on mahdollista ja sallittua, jopa toivottua, edetä elämässä mutkitellen ja etapilta toiselle, ei tiettyä käsikirjoitusta noudattaen. Edestakainen liike ja päällekkäiset toimet murtavat niin sanottua vaihemallia (Nätkin & Kyllönen 1985, 136), joka

ajottaa äitiyden, koulutuksen ja työn eri kohtiin elämäntulkua.

Tämä perinteisenä pidetty vaiheittainen jako ei sovi kuvaamaan aineistossa äänessä olevien naisten elämän etenemistä ja koulutusvalintoja (ks. tarkemmin Laakkonen 2015, 108–109). Naiset vaihtavat asemaansa edestakaisin esimerkiksi opiskelijasta kotiin hoitamaan lapsia ja kotoa edelleen töihin tai takaisin opiskelemaan ja niin edelleen. He myös tekevät erilaisia asioita yhtä aikaa.

Naisten aikuisopiskelu näyttyy aineistossa erilaisilla rajapinnoilla liikkumisena, jopa kamppailuna useiden vastaparien välillä (kuvio 2). Keskeisiksi vastapareiksi nousevat työ ja opiskelu sekä työtä tekevä aikuinen ja opiskeleva nuori.

Työ on osalle haastatelluista opiskelun rinnalla tapahtuvaa toimintaa, johon vielä yhdistyy tasapainoilu perheen ja lastenhoidon kanssa. Yhtä lailla opiskelu näyttyy vaihteluna ja vastapainona työlle, tai jopa vaihtoehdona työn tekemiselle ja tiettyyn työhön jämähtämiselle.

Opiskelu on myös osoitus nuorekkuudesta. Moni haastateltavista käy aikuisuuden ja nuoruuden välillä

TYÖ ON OSALLE HAASTATELLUISTA OPISKELUN RINNALLA TAPAHTUVAA TOIMINTAA, JOHON VIELÄ YHDISTYY TASAPAINOILU PERHEEN JA LASTENHOIDON KANSSA.

neuvottelua, jossa opiskelu tarjoaa mahdollisuuden nuoren roolin ja statuksen palauttamiselle ainakin väliaikaisesti. Työ puolestaan edustaa aikuisuutta ja samalla paikoilleen jämähtämistä. Opiskelu tarjoaa liikkeellä pysymisen vaihtoehdon tai ainakin tunteen siitä.

Nuoruusvaiheessa opiskelulla voi olla itseisarvoa, aikuisuuden viitekehyksessä siitä tulee välineellinen keino saavuttaa mielekäs työ ja vakiinnuttaa asema työmarkkinoilla. Naiset vaikuttavat liikkuvan hyvinkin jouhevasti epävarmoilla työmarkkinoilla, mutta on aiheellista huomauttaa, etteivät työelämästä poisjäämiset, pätkätyöt, yrittäjyys tai muut työuraan vaikuttavat ratkaisut ole aina erityisen vapaaehtoisia. Jaksot poissa palkkatyöstä, kuten lasten hoitaminen kotona tai työttömyys, saattavat olla työelämässä olevalle naiselle osittain tervetulleita taukoja, mutta yhtä lailla katkosten ja poikkeamien syyt voivat olla pakottavia tai muutoin kielteisiä.

Tässä tutkimuksessa löydetty toistuvat elämän- ja opiskeluvaihtoehdot eli edestakainen liikkuminen kuviossa 2 kuvattujen vastaparien välillä viittaa toimijuuteen, jota ei kuvaa osuvasti mikään aikaisemmin käytetty lisämääre, esimerkiksi sidottu tai suhteellinen. Ehdotamme analyysin päätuloksena uutta etuliitettä 'notkea' Baumanin (2002) *liquid*-termiä lainaten.

Notkea toimijuus näyttäytyy tulosten pohjalta kulttuuristen odotusten, sosioekonomisten reunaehtojen ja muun elämäntilanteen kehystämässä tilassa tapahtuvana joustavana liikkumisena, sulavana liikkumisena, jossa vältellään lopullisia valintoja (jämhähtämisen pelossa) ja nautitaan mahdollisuudesta siirtyä roolista toiseen (opiskelijasta äidiksi tai työntekijäksi,

aikuisesta nuoreksi) ja takaisin. Naisten aikuisopiskelu ei siis näyttäisi noudattavan vakaan opiskelu-uran mallia eikä tiettyihin kapeisiin työtehtäviin valmentavan välineellisen osallistumisorientaation periaatteita.

Toimijan ominaisuutena notkeus viittaa ojentautumiseen, kurottautumiseen ja taipumiseen. Notkea toimijuus on valpasta tarttumista yksilön edessä avautuviin mahdollisuuksiin, kurottamista kohti tarjolla olevia resursseja. Se on toimijan aktiivista ja luovaa sopeutumista, eräänlaista joustavaa tai kekseliästä suhtautumista tarjoutuviin, pakeneviin ja rajoitettuihin mahdollisuuksiin.

Osallistumista selittävässä teoreettisissa malleissa sosiokulttuurisen kontekstin huomiointi on jäänyt vähemmälle, puhumattakaan aikuisena opiskelun moninaisista merkityksistä, jotka tässä aineistossa piirtyvät selvästi esiin naisten osallistumista jäsentävinä tekijöinä. Aikuisten näkeminen tietyssä sosiokulttuurisessa kontekstissa tulevaisuuttaan suunnittelevina notkeina toimijoina voisi tuoda osallistumistutkimukseen uudenlaisia näkökulmia, joiden kautta löytyisi uutta ymmärrystä erityisesti omaehtoiseen aikuiskoulutukseen osallistumisesta.

ERJA LAAKKONEN
KT, FM, vapaa tutkija

JYRI MANNINEN
KT, aikuiskasvatustieteen
professori
Itä-Suomen yliopisto

JUHA KAUPPILA
FT, yliopistonlehtori, kasvatustieteen
ja aikuiskasvatustiede
Itä-Suomen yliopisto

- Barnes, B. (2000). *Understanding Agency: Social Theory and Responsible Action*. London & Thousand Oaks: Sage.
- Bauman, Z. (1996). Sosiologinen teoria postmodernista. Teoksessa Ahponen, P. & Cantell, T. (toim.) *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino, 191–215.
- Bauman, Z. (2002). *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Boeren, E. (2011). Gender differences in formal, non-formal and informal adult learning. *Studies in Continuing Education* 33(3), 333–346.
- Boeren, E., Holford, J., Nicaise, I. & Baert, H. (2012). Why do adults learn? Developing a motivational typology across 12 European countries. *Globalisation, Societies and Education* 10(2), 247–269.
- Brannen, J., & Nilsen, A. (2002). Young people's time perspectives: From youth to adulthood. *Sociology* 36(3), 513–537.
- Ecclestone, K., Biesta, G. and Hughes, M. (2010). *Transitions and Learning through the Lifecourse*. London: Routledge.
- Edwards, A. & Mackenzie, L. (2005). Steps towards participation: the social support of learning trajectories. *International Journal of Lifelong Education* 24(4), 287–302.
- Emirbayer, M. & Mische, A. (1998). What is agency? *The American Journal of Sociology* 103 (4), 962–1023.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (2010). Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 9–30.
- Evans, K. (2007). Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology* 42(2), 85–93.
- Gordon, T. (1991). Feministiäidit: nuorallatanssia arjessa ja myyteissä. Teoksessa Nopola, S. (toim.) *Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo*. Helsinki: WSOY, 133–147.
- Gordon, T. (2005). Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meurman-Solin, A. & Pyysiäinen, I. (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Hippel, A. & Tippelt, R. (2010). The role of adult educators towards (potential) participants and their contribution to increasing participation in adult education – insights into existing research. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults* 1 (2010) 1–2, 33–51.
- Hoikkala, T. (1993). *Katoaako kasvatustilanne, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkasalo, M-L, Ketokivi, K., & Leppo, A. (2014). Moniselitteinen ja hämärä toimijuus. Avauksia ja keskustelua. *Sociologia* 51(4), 365–372.
- Houle, C. O. (1961). *The Inquiring Mind*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Juhila, K. (2006). Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät: tilanteisesta kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 160–198.
- Koski, L. & Moore, E. (2001). Näkökulmia aikuisuuteen ja aikuiskasvatukseen. *Aikuiskasvatus* 21(1), 4–13.
- Kotiranta, T. & Virkki, T. (2011). Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Kotiranta, T., Niemi, P. & Haaki, R. (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 113–134.
- Kumpulainen, T. (toim.) (2008). *Aikuiskoulutuksen vuosikirja. Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2006*. Opetusministeriön julkaisuja 2008:22.
- Laakkonen, E. (2015). *Aikuisuuden kulttuuriset kuvat 25–35-vuotiaiden naisten haastattelupuheissa ja naistenlehtiteksteissä*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology, 69. Joensuu: University of Eastern Finland.
- LaPointe, K. (2014). Tilaa mielekkäälle työlle. *Aikuiskasvatus* 34(1), 17–28.
- Lee, N. (2001). *Childhood and Society: Growing up in an Age of Uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Manninen, J. (2004). Adult participation in dream society – images of adult education. In Radovan, M. & Dordevic, N. (eds.) *Current Issues in Adult Learning and Motivation*. Ljubljana: Slovenian Institute for Adult Education, 69–82.
- Manninen, J. (2006). Development of participation models. From single predicting elements to modern interpretation. In Lattke, S. (ed.) *Participation in Adult Education. Theory, Research, Practice*. Mechelen: ERDI Consortium of European Research and Development Institutes for Adult Education, 11–21.
- Marin, M. (2001). Aikuisuus ja keski-ikäisyys. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 225–265.
- McGivney, V. (1999). *Excluded Men. Men Who Are Missing from Education and Training*. Leicester: NIACE.

- Nätkin, R. & Kyllönen, S. (1985). *Opiskelevan äidin kaksi maailmaa. Tutkimus Tampereen yliopistossa opiskelevien pienten lasten äitien arkipäivästä, opintojen kulusta ja ammattitavoista*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja B, N:o 42/1985. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Porras-Hernández, L. & Salinas-Amescua, B. (2012). Non-participation in adult education: from self-perceptions to alternative explanations. *Adult Education Quarterly* 62(4), 311–331.
- Prins, E., Toso, B. W. & Schafft, K. A. (2009). "It Feels Like a Little Family to Me". Social interaction and support among women in adult education and family literacy. *Adult Education Quarterly* (59)4, 335–352.
- Rinne, R., Kivinen, O. & Ahola, S. (1992). *Aikuisten kouluttautuminen Suomessa. Osallistuminen, kasautuminen ja preferenssit*. Koulutussosiologian tutkimusyksikkö, Tutkimusraportteja 10. Turku: Turun yliopisto.
- Rubenson, K. (1979). *Recruitment to Adult Education in the Nordic Countries – Research and Outreaching Activities*. Reports on Education and Psychology nr. 3. Stockholm: Stockholm Institute of Education, Department of Educational Research.
- Rubenson, K. & Desjardins, R. (2009). The impact of welfare state regimes on barriers to participation in adult education. A bounded agency model. *Adult Education Quarterly* 59(3), 187–207.
- Siivonen, P., Komulainen, K., Rätty, H., Korhonen, M., Kasanen, K., & Rautiainen, R. (2015). Salvation or a broken promise? Two adult graduates' social positioning in education and working life. *Scandinavian Journal of Educational Research* 60(1), 110–125. DOI 10.1080/00313831.2015.1017839
- Siivonen, P. & Isopahkala-Bouret, U. (2014). Adult graduates' negotiations of age(ing) and employability. *Journal of Education and Work* 29(3), 352–372. DOI 10.1080/13639080.2014.939161
- Silvennoinen, H. & Lindberg, M. (2015). Aikuiskoulutukseen osallistuminen Suomessa. *Aikuiskasvatus* 36(4), 266–285.
- SVT (2014a). Suomen virallinen tilasto (SVT). Aikuiskoulutustutkimus [verkkójulkaisu]. Aikuiskoulutukseen osallistuminen 2006, 4. Yli 500 000 vapaa-aikaan tai harrastuksiin liittyvässä koulutuksessa. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/aku/2006/01/aku_2006_01_2008-06-03_kat_004_fi.html (9.6.2014)
- SVT (2014b). Suomen virallinen tilasto (SVT): Oppilaitosten aikuiskoulutus [verkkójulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. http://stat.fi/til/oaiop/2014/oaiop_2014_2015-12-10_tie_001_fi.html (13.8.2015)
- Tynkkynen, L. (2013). *Adolescents' Career Goals in Social Context*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 461. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Walter, P. (2004). Through a gender lens: explaining North-Eastern Thai women's participation in adult literacy education. *International Journal of Lifelong Education* 23(5), 423–441.

Liite 1. Haastateltujen (N = 14) pseudonyymit, koulutustausta ja työmarkkinatilanne sekä opintoja koskevat toiveet.

Nimimerkki	Ikä	Koulutus	Työmarkkinatilanne	Opiskelutoiveet ja -suunnitelmat
Silja	31	Ylioppilas, AMK-tutkinto	Opiskelee yliopistossa, osa-aikatoivossa	"Voi olla pakkokii koulututtuu jollekin muulle alalle [-] tai sit voi tulla sellane et mie haluan perustaa perheen"
Meri	27	Ylioppilas, maisteri	Tutkija, jatko- ja maisteriopiskelija	"mä tykkään hirveesti opiskella, niin sitten mä vaan tavallaan jatkoin sitä loputtomasti"
Auri	28	AMK-tutkinto	Opiskelee yliopistossa, osa-aikatyössä	"vois olla kiva opiskella vielä jotain [-] en ehkä jaksais enää lähteä kuitenkaan mitään kolmatta tutkintoo opiskelemaan, ainakaan nyt."
Helmi	25	Ylioppilas, kandidaatti	Opiskelee yliopistossa, osa-aikatyössä	"täydennyskoulutusta jatkuvasti meneillään [-] mä ainakin tulisin hulluks, jos [-] mulle ois niinkun joku niinku itseopiskeluprosessi vaikka käynnissä [-] tuun elämäni aikana muutaman apron [-] suorittelemaan ja ihan vaan harrastukseksi"
Sonja	32	Ylioppilas, AMK-tutkinto	Opiskelee yliopistossa, osa-aikatyössä	"kaiken näköstä kurssia ja koulutusta mä oon käynny koko ajan [työn] rinnalla, et se on mulle ihan niinku elinehto [-] uskon [-] käyväni lopun ikääni kaiken maailman kurseja ja kouluja ja koulutuksia"
Jenni	35	Ammatillinen ja AMK-tutkinto	Yrittäjä, viimeistelemässä toisia ammatillisia opintoja	"En mitään pitkäkestosta [-] kyllä kun tälle tielle on lähtenyt, niin [-] ihan opiskelemaan ja kehittämään itteensä, ni. [-] en leipiinny itseeni ja elämäni ja maailmaan ja kaikkeen"
Ella	25	Ammatillinen tutkinto	AMK-opinnot valmistumassa, työssä	"[-] mie toivon, että ei [opiskelua], koska nytki se on tosi vaikeeta olla töissä ja saaha toi koulu loppumaan, et miten sitä jaksas. [-] - kyllä mie ehkä yhen tutkinnon vielä jaksasin"
Kikka	27	Ylioppilas	Opiskelija AMK:ssa	"Mie haluan korkeakouluttaa itteeni tästä vielä eteenpäin [-] ehkä [-] maisteriks"
Paula	30	Ylioppilas, 2 ammatillista tutkintoa, kandidaatti	Työssä, aloittamassa uusia yliopisto-opintoja	"opiskelu on sillä tavalla elämäntapa"
Veera	25	Kandidaatti	Työssä, viimeistelee maisterintutkintoa	"[-] on vaikee nähä itteäni aikuisopiskelijana ja jotenkin niinkun vähän vaikea suhtautua sellasiin ihmisiin, jotka on aikuisopiskelijoita, että se tuntuu niin hassulta se ajatus [-]"
Ritva	31	Ammatillinen tutkinto	Hoitovapaalla	"en oo mikään opiskelija, [-] enkä haaveile edelleenkään, et [-] lähtisin lukemaan. [-] ei mullo semmosta lukupäätä", "voihan se olla, et joskus vanhoilla päivillä [-] lähen lukemaan"
Janna	26	Ylioppilas, maisteri	Tekee toista maisterintutkintoa, osa-aikatyössä	"Ehkä, [-] mie oon aina niinku tykänny hirveesti opiskelusta [-] et miulle vois niinku [tohtoriopinnot] hyvin sopia."
Essi	33	Ylioppilas, ammatillinen tutkinto	Hoitovapaalla, jäämässä työttömäksi	"Mä en tiä [opiskelisinko jatkossa]. [-] haluaisin kyllä ehkä"
Tanja	35	Maisteri	Osa-aikatyössä, hoitaa kotona lapsia, opinto-oikeus toiseen maisterintutkintoon	"opiskelut on ollu vähän jäissä"